Emanuela Timotin

PRIMA TRADUCERE ROMÂNEASCĂ A APOCRIFULUI *VIAȚA LUI ADAM ŞI A EVEI*. RAPORTUL DINTRE CELE PATRU VERSIUNI[*]

Cercetarea de față continuă analiza noastră recentă privind prima traducere românească a apocrifului *Viața lui Adam şi a Evei*[1], singurul apocrif românesc consacrat exclusiv figurilor protopărinților, care narează viața primilor oameni, povestită de Eva, când Adam, aflat pe patul de moarte, este înconjurat de întreaga sa familie. Urmărim aici filiația celor patru versiuni ale acesteia, conservate în patru manuscrise din Biblioteca Academiei Române: ms. 469 (f. 384^{r}–407^{r}), ms. 1255 (f. 18$^{r–v}$), ms. 3813 (f. 91^{r}–101^{v}) şi ms. 5054 (f. 101^{r}–106^{v}). În acelaşi timp, ne propunem să analizăm în ce măsură diferențele dintre versiuni modifică mesajul apocrifului, să discutăm o serie de particularități lingvistice ale textelor, considerate arhaice de unii cercetători, şi să stabilim dacă variația lingvistică a scrierilor reflectă tendințe de evoluție a românei literare vechi.

1. FILIAȚIA VERSIUNILOR

Cele patru versiuni ale traducerii au fost redactate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (ms. 469), pe la mijlocul secolului al XVIII-lea (ms. 3813 şi ms. 5054) şi în perioada 1834–1836 (ms. 1255). Cele mai vechi trei manuscrise par a fi circulat într-un mediu monastic, în timp ce al patrulea a fost realizat la cererea unui comanditar laic, un pescar din Piteşti. Cel mai vechi manuscris a fost redactat în sud-vestul Transilvaniei, iar celelalte în Țara Românească; la baza lor se află un text moldovenesc[2].

1.1. MS. 469 *vs* MS. 5054

Raportul strâns dintre cele două codice a fost evidențiat deja de cercetări consacrate altor texte care se regăsesc în ambele miscelanee: *Palia istorică* şi

[*] Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română şi modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

[1] Vezi Emanuela Timotin, *Tradiția românească a apocrifului* Viața lui Adam şi a Evei. *Prima traducere*, LR, LXIII, 2014, p. 533–546.

[2] Pentru argumente şi bibliografie, vezi *ibidem*.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

Lemnul crucii[3]. *Viaţa lui Adam şi a Evei* din ms. 5054 este foarte apropiată de versiunea din ms. 469. Textele se diferenţiază doar printr-o serie de elemente fonetice, explicabile prin faptul că cele două codice au fost scrise în regiuni şi la date diferite, şi prin câteva reformulări, la rândul lor explicabile prin intervenţia scribilor sau prin evoluţia limbii române:

ms. 469: „Adam era în rai *mainte* de greşală" (384^{r}).
ms. 5054: „Adam era în rai *mai nainte* de greşală" (101^{v}).

1.2. MS. 469 *vs* MS. 3813

Varianta din ms. 3813 se distanţează mai clar de cele din ms. 469 şi 5054.

a) Perfectul simplu, larg folosit în ms. 469 şi 5054, este constant înlocuit cu forme de perfect compus[4]:

ms. 469: „Şi *arătă* noao pomul" (386^{r}).
ms. 3813: „Şi ne-*au arătat* noao pomul" (92^{r}).

b) Într-un singur caz, ms. 3813 prezintă o omisiune, rezultată prin bourdon, faţă de ms. 469 şi ms. 5054:

ms. 469: „văzu în vis cum va naşte Cain şi Avel *şi în care an va ucide Cain pre Avel*, fratele său. Şi-l conteni îngerul să nu spuie Evei" (384^{v}).
ms. 3813: „au văzut în vis cum va naşte Cain şi Avel, fratele său. Şi l-au oprit îngerul să nu spuie Evei" (91^{r}).

Omisiunea nu prejudiciază înţelegerea textului, dar apariţia sa diminuează considerabil importanţa motivului capacităţii vizionare a lui Adam[5].

c) În numeroase situaţii, textul din ms. 3813 prezintă o serie de reformulări faţă de variantele din ms. 469 şi 5054.

c$_1$) Prin reformulare se urmăreşte uneori ca un pasaj să devină mai intelegibil, ca în exemplul de mai jos, unde modificarea precizează, practic, că Adam era pe patul de moarte:

ms. 469: „căzu într-o *boală de inima* şi nu ştiia ce iaste boala" (384^{v}–385^{r}).
ms. 5054: „căzu într-o *boală de inimă* şi nu ştiia ce este boala" (101^{v}).
ms. 3813: „au căzut într-o *boală de moarte* şi nu ştiia ce iaste boala" (91$^{r\text{-}v}$).

[3] Vezi *Palia istorică*, studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Alexandra Moraru şi Mihai Moraru, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2001 (*Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, IV), p. 38–66; *Lemnul crucii*, studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Emanuela Timotin, în *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, vol. V, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2001, p. 145–148.

[4] Pentru economie, nu vom cita exemplele din ms. 5054 decât dacă diferă de cele din ms. 469.

[5] În istoria apocrifului, această trăsătură îi este atribuită primului om încă din cele mai vechi tradiţii textuale. Vezi D. A. Bertrand, *Adam prophète*, în *Figures de l'Ancien Testament chez les Pères* (*Cahiers de Biblia Patristica* 2), Strasbourg, Centre d'analyse et de documentation patristiques, 1989, p. 61–81; *Vita latina Adae et Evae*, cura et studio J.-P. Pettorelli, adiuuante et opus perficiente J.-D. Kaestli; *Synopsis Vitae Adae et Evae*, latine, graece, armeniace et iberice, cura A. Frey, J.-D. Kaestli, B. Outtier, et J.-P. Pettorelli, Turnhout, 2012 (*Corpus Christianorum*, Series Apocryphorum 18–19), p. 346–353.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

c_2) În mai multe rânduri, reformulările modifică interpretarea canonică a unor evenimente, aşa cum sunt acestea consemnate în *Geneză* (1,26–5,5) şi în ms. 469 şi 5054. Astfel, conform ms. 3813, primii oameni par a-şi fi dorit să fie asemănători lui Dumnezeu, nu să i se substituie acestuia:

ms. 469: „nu înțelegeț că de-aț mânca voi dintru acelaş pom, *voi aț fi dumnezăi*" (387^v).
ms. 3813: „nu cunoaşteți că de-ați mânca voi dintr-acel pom, *voi aț fi ca dumnezăii*" (92^v).

Conform ms. 3813, coborârea lui Dumnezeu în rai în momentul păcatului lui Adam este anunțată de mai mulți îngeri, nu doar de unul singur:

ms. 469: „Atuncea auzim glas din ceri *grăind îngerul* şi chiemând pre toț îngerii" (389^v).
ms. 3813: „Atuncea am auzit glas din ceri *grăind îngerii* şi chiemând pre îngeri" (93^v).

Mult mai multe implicații are reformularea pasajului privitor la contractul dintre Adam şi diavol, pe care, conform versiunilor armene şi slavone ale apocrifului, Adam, dornic să-şi obțină hrana, îl semnează când diavolul îl împiedică să are pământul[6]. Pentru a-l obliga să semneze contractul, diavolul îi oferă lui Adam o falsă opțiune: fie alege să are pământul, dar trebuie să îi devină supus, pentru că pământul i-ar aparține, fie alege să nu mai are şi, aşadar, să nu i se supună, caz în care poate merge în cer, care îi aparține lui Dumnezeu. Adam, care nu poate reveni în rai, pare constrâns să semneze.

Textele româneşti care ilustrează această traducere spun însă explicit că, la semnarea contractului, el ştia de venirea lui Hristos pe pământ: „ştia Adam că va să să pogoară Dumnezău pre pământ şi să va naşte din svânta şi precurata Fecioară Mariia" (ms. 469, 395^v). Cu alte cuvinte, Adam ştia că zapisul, la care numai apocriful face referire, nu va fi etern, fiindcă va fi rupt de Hristos, şi îşi ferea, astfel, progenitura de la damnarea eternă. Precizarea este importantă, deoarece arăta mărinimia lui Dumnezeu față de creația sa, dar îl şi deculpabiliza pe primul om, fie şi parțial, de greşeala de a pactiza cu diavolul.

Pe lângă această precizare, ms. 3813 consemnează o formulă contractuală inedită notată de Adam, diferită de cea dictată de diavol. Noua formă a zapisului prevesteşte acelaşi deznodământ: oamenii nu vor rămâne sub puterea diavolului, cum, de altfel, nu este nici Adam, care scrie că el şi copiii săi sunt sub puterea celui ce stăpâneşte deopotrivă cerul şi pământul:

[6] Vezi M. E. Stone, *The Legend of the Cheirograph of Adam*, în G. Anderson, M. Stone, J. Tromp (ed.), *Literature on Adam and Eve* (*Studia in Veteris Testamenti Pseuepigrapha* 15), Leiden-Boston, 2000, p. 149–166; idem, *Adam's Contract with Satan: The Legend of the Cheirograph of Adam*, Bloomington, 2002. Contractul dintre Adam şi diavol, încheiat pentru a li se permite oamenilor să se bucure de roadele pământului, a devenit şi motiv iconografic în spațiul românesc; vezi în special P. Henry, *Folklore et iconographie religieuse. Contribution à l'étude de la peinture moldave*, în *Mélanges de l'Institut français de hautes études en Roumanie*, Bucureşti, 1927, p. 63–97.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

Ms. 469	Ms. 3813
„Şi veni diavolul şi stătu înaintea boilor. Şi nu lăsa pre Adam să are, şi zise lui Adam: – Nu te voi lăsa să lucrezi pământul, că pământul iaste al mieu, iară a lui Dumnezău sânt ceriurile şi raiul. Deci de veri să hii al mieu, tu lucrează pământul, iară de vei să fii a lui Dumnezău, tu mergi în rai. Adam zise: – A lui Dumnezău sânt ceriurile şi pământul şi toată lumea. Şi iarăş diavolul nu lăsa pre Adam să are, ce zise lui Adam: – Scrie-m zapis de la mâna ta şi-m dă mie, şi atuncea veri ara pământul. Adam zise: – Al cui iaste pământul, al aceluia sânt şi eu şi feciorii miei. Că ştiia Adam că va să să pogoară Dumnezău pre pământ şi să va naşte din svânta şi precurata Fecioară Mariia. Diavolul să bucură foarte şi-i zise: – Aşa scrie mie. Şi luo Adam o leaspede de piatră şi scrise a sa scriptură şi zise aşa: ʻ*Al cui iaste pământul, al aceluia sânt eu şi feciorii miei*ʼ, că ştiia” (393^{v}–395^{v}).	„Au venit diiavolul şi au zis lui Adam: – Nu te voi lăsa să ari pământul. Şi au stătut înaintea boilor şi nu lăsa pre Adam să are şi au zis diiavolul că pământul iaste al mieu, iar ale lui Dumnezău sânt ceriurile şi raiul. Deci de vei fi tu al mieu, lucrează pământul, iar de vei fi tu al lui Dumnezău, mergi în rai. Adam au zis: – Ale lui Dumnezău sânt ceriurile şi pământul şi toată lumea. Diiavolul nu-l lăsa să are, ce au zis: – Scrie-m carte cu mâna ta şi mi-o dă mie şi atuncea vei ara pământul. Adam au zis: – Al cui iaste pământul, al aceluia sânt şi eu şi feciorii miei. Că ştiia Adam că va să să pogoare Dumnezău pre pământ şi să va naşte din preasfânta Fecioara Mariia. Diiavolul s-au bucurat foarte şi au zis: – Să-m scrii carte. Şi au luoat Adam o lespede de piiatră şi au scris a sa scriptură şi au zis: ʻ*Al cui iaste pământul <u>şi ale cui sânt ceriurile</u>, al aceluia sânt şi eu şi feciorii miei*ʼ” (95^{v}–96^{v}).

2.3. MS. 469 *vs*. MS. 1255

Textul din ms. 1255 conţine o versiune fragmentară a apocrifului, reţinând numai prima parte a acestuia, corespunzătoare capitolului din *Geneză* care descrie viaţa în Eden a protopărinţilor. De aceea, titlul său este *Izgonirea lui Adam din rai* (18^{r}). Textul nu se mai prezintă ca o succesiune de dialoguri, mare parte dintre acestea fiind suprimate şi transpuse în vorbire indirectă; ca urmare, varianta este mult mai puţin dramatică decât celelalte versiuni. Copistul pare uşor grăbit, fiindcă omite o serie de pasaje narative din partea iniţială a scrierii:

ms. 469: „deaca îl {scoa}se din rai, *şedea în Edem înaintea porţei raiului*. Şi văzu în vis cum va naşte Cain şi Avel *şi în care an va ucide Cain pre Avel, fratele său.* Şi-l conteni îngerul să nu spuie Evei” (384^{v}–385^{r}).
ms. 1255: „deaca-l scoase din rai şi văzu în vis că va naşte Cain şi Avel şi-l opri îngerul ca să nu spuie Ievii” (18^{r}).

Ca şi ms. 3813, ms. 1255 cuprinde o serie de reformulări care normalizează apocriful în raport cu fragmentul din *Geneză*. Astfel, detaliul privind faptul că şarpele era cea mai iubită făptură a lui Dumnezeu, din cauza căreia Eva a fost convinsă să mănânce din copacul interzis, este modificat. În codicele din veacul al XIX-lea, cel mai plăcut lucru lui Dumnezeu este chiar pomul din care protopărinţii nu aveau voie să mănânce, care, doar aici, este identificat cu „pomul vieţii”.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

ms. 469: „veni şarpele la mine şi-m arătă *o poamă din pom*. Eu deaca văzui şi *ştiia că şarpele iaste mai drag lui Dumnezău decât toate facerile lui*, luai poama de la el şi mâncai" (388^{r-v}).
ms. 1255: „au venit şarpele la mine şi mi-au arătat ca să mănânc din *pomul vieţii*. Eu daca am văzut şi *ştiam că este mai iubit lui Dumnezău acel pom decât toate lucrurile*, eu am luoat din el şi am mâncat" (18^{r-v}).

Caracterul moralizator al textului transpare din inserarea unui pasaj specific acestei variante, conform căruia, în momentul dezvăluirii păcatului său, Adam nu şi-a mărturisit greşeala, ci a ascuns-o:

Ms. 469	Ms. 1255
„Aşa pogorî Domnul cu toţi îngerii săi şi stătu scaunul în mijlocul raiului şi strigă Dumnezău cu glas mare de zise: – Adame, Adame, unde eşti? Răspunse şi grăi mult. Şi ne luară pre noi îngerii şi cumplit ne bătură şi ne scoaseră din rai" (389^{v}–390^{r}).	„Şi s-au pogorât Domnul în raiu cu toţi îngerii săi şi au pus scaunul în mijlocul raiului şi au strigat Domnul cu glas mare: – Adame, Adame, unde eşti?. *Adam n-au zis: 'Doamne, greşit-am', ca să-ş cerce iertăciune, ci s-au ascuns dinaintea Domnului.* Atuncea le grăi lor Dumnezeu multe şi porunci îngerilor, de-i luoară şi bătându-i i-au scos afară din raiu" (18^{v}).

2. PARTICULARITĂŢI MORFOLOGICE ŞI LEXICALE ALE SCRIERILOR

Textele prezintă o serie de trăsături morfologice şi lexicale, dintre care unele, mai ales cele morfologice, au fost deja aduse în discuţie de cercetători, fiind considerate arhaice.

a) Forma de indicativ prezent persoana a II-a singular a verbului *vrea* este oscilantă în ms. 469, datând din a doua jumătate a veacului al XVII-lea: „Deci de *veri* să hii al mieu, tu lucrează pământul, iară de *vei* să fii a lui Dumnezău, tu mergi în rai" (ms. 469, 394^{r}). Un astfel de uz variabil este curent în prima jumătate a secolului, folosirea predicativă a lui *veri* restrângându-se în a doua jumătate a veacului[7].

b) În ms. 469, imperfectul indicativului de persoana 1 singular nu prezintă desinenţa analogică *-m*, ceea ce face ca forma de persoana I să fie identică cu cea de persoana a III-a: „Adam socotiia partea despre răsărit şi despre miazănoapte, iară eu *socotiia* partea despre {a}pus şi despre amiazădzi" (386^{r}); „Eu deaca văzui şi *ştiia* că şarpele iaste mai drag lui Dumnezău decât toate facerile lui, luai poama de la el şi mâncai" (387^{v}).

Particularitatea, deşi frecvent atestată în decursul miscelaneului, nu caracterizează însă întreg manuscrisul, un imperfect cu desinenţă analogică fiind atestat în *Palia istorică* (352^{v})[8]. Oscilaţia ilustrează utilizarea variabilă a desinenţei la mijlocul secolului al XVII-lea, când există texte în graiul literar nordic, precum *Cazania* lui Varlaam sau *Noul Testament* de la Bălgrad, cu forme fără desinenţă, dar există

[7] Dana Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, Bucureşti, 2005, p. 63, 65.
[8] *Palia istorică*, *op. cit.*, p. 84.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

şi scrieri moldoveneşti şi transilvănene care acceptaseră deja această inovație muntenească[9].

c) Formele tari de perfect simplu persoana I sunt foarte frecvente în ms. 469: *deschiş* (388^{v}); *ziş* (391^{v}, 395^{v}, 396^{r}). Textul consemnează ocazional şi o formă slabă: *zisei* (400^{r}), discutată şi de C. Frâncu, care, bazându-se pe opinia conform căreia ms. 469 ar data din 1600–1625[10], nota că avem a face cu cea mai veche atestare de peste munți a acestei inovații munteneşti[11]. În condițiile în care cercetările filologice au arătat că ms. 469 a fost scris în a doua jumătate a veacului al XVII-lea[12], afirmația sus-menționată nu se mai susține.

Oscilația între formele tari şi cele slabe caracterizează şi paradigma verbului *face*: „luo Adam şi *feace* rugă către Dumnezău" (392^{v}); „Adam le împărți şi *feace* unele sălbatece" (393^{r}); cf. „Când *făcu* Dumnedzău raiul şi.. *făcu* pre p{ărin}tele vostru" (385^{v}), cu mențiunea că formele slabe sunt mai numeroase[13].

d) Perfectul simplu de persoana I plural, este, conform normei epocii, lipsit de desinența *-ră*. Particularitatea se menține neschimbată şi în ms. 5054, realizat la mijlocul secolului al XVIII-lea în Muntenia:

ms. 469: „ne *văzum* goli" (389^{r});
ms. 5054: „ne *văzum* goli" (102^{v});

ms. 469: „*cusum* frunză de smochin de ne *făcum* veşminte şi ne *îmbrăcăm*" (389^{r}–389^{v});
ms. 5054: „*cusum* frunză de smochin de ne *făcum* veşminte şi ne *îmbrăcăm*" (102^{v});

ms. 469: „*petrecum* acolo 15 zile" (391^{r});
ms. 5054: „*petrecum* acolo cincisprezece zile" (103^{r});

ms. 469: „am luat grâul şi miiarea şi laptele şi *mâncăm* şi ne *săturăm*" (393^{r});
„am luat grâul şi mierea şi laptele şi *mâncăm* şi ne *săturăm*" (103^{v});

ms. 469: „*şezum* întru Madiam şi acolo *născum* pre Cain" (399^{r}).
ms. 5054: „*şăzum* întru Madiiam şi acolo *născum* pre Cain" (105^{r}).

e) La persoana a II-a singular, auxiliarul viitorului este exclusiv *veri*: „atuncea *veri ara* pământul" (394^{v}); „*Vedea-veri* şi te *veri odihni*" (400^{v}); „când *veri naşte* coconul" (402^{r}); „în pământ *veri mearge*" (406^{r}). În epocă, utilizarea acestei forme era în declin, ea fiind totuşi atestată şi în *Cazania* lui Varlaam, în *Noul Testament* de la Bălgrad, în *Evanghelia învățătoare* de la Dealu, din 1644, în *Chiriacodromionul* de la Bălgrad din 1699 etc.[14].

[9] Vezi C. Frâncu, *Cu privire la vechimea a două inovații în flexiunea verbală comune dialectelor limbii române*, FD, VII, 1971, p. 180-183.

[10] Pentru această opinie, M. Gaster, *Texte române inedite din secolul XVII*, „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", I, 1883, p. 74; idem, *Chrestomathie roumaine. Textes imprimés et manuscrits du XVIme au XIXme siècle*, vol. I, Leipzig-Bucureşti, 1891, p. 64.

[11] C. Frâncu, *Din istoria perfectului simplu: formele de tipul **zisei***, LR, 32, 1984, p. 426–436; idem, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iaşi, 2009, p. 105.

[12] Vezi E. Timotin, *art. cit.*, 2014, p. 540–541, cu bibliografie.

[13] Pentru extinderea formelor de perfect slab din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, vezi C. Frâncu, *op. cit.*, 2009, p. 306–307.

[14] *Ibidem*, p. 312.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

f) Prepoziția *pregiur* „împrejurul” este urmată de un nume în acuzativ: „era *pregiur* Adam 6000 de bărbați” (385^{v}); un astfel de uz, frecvent în scrierile veacului al XVI-lea, este consemnat şi în veacul al XVII-lea, fiind atestat, de exemplu, în *Biblia* de la Bucureşti sau la Dosoftei (DLR, s.v.).

g) La nivel lexical, semnalăm apariția lui *ladan* „substanță aromată”, care pare a-şi găsi aici una dintre cele mai vechi atestări, el fiind consemnat şi în traducerea din Herodot (DLR, s.v.) şi în dicționarul latino-român al lui Theodor Corbea, sub forma *ladanum*[15]: „Atuncea Dumnezău trimise lui tămâie şi livan şi *ladan*” (392^{r-v}); „văzu Eva cădelniță cu *ladan* cădind trupul lui Adam” (405^{r}). Totuşi, pentru atestările din apocrif, etimologia latină sau greco-latină a termenului nu se poate propune[16]. Comparația dintre un text slavon din veacul al XVII-lea, apropiat de cel din care descinde prima traducere românească a apocrifului, şi scrierea din ms. 469 arată că termenul românesc traduce sl. *ладань* /*ладонь*:

ms. sl. 380: Тогда посла Господь θиміянъ, и ливань и *ладонь*
ms. 469: Atuncea Dumnezău trimise lui tămâie şi livan şi *ladan* (392^{r-v});

ms. sl. 380: видѣ Евва кадилницу съ *ладаномъ* вадѣщю тѣло Адамово[17]
ms. 469: „văzu Eva cădelniță cu *ladan* cădind trupul lui Adam” (405^{r}).

h) În numeroase situații, diverşi termeni din ms. 469 şi 5054 sunt înlocuiți de scribul ms. 3813 prin alte cuvinte cu sens identic sau foarte apropiat. Aceste variații ajută la identificarea seriilor sinonimice din româna veche şi dezvăluie totodată tendința de a elimina o serie de termeni, considerați, probabil, învechiți sau străini graiului literar al copistului ms. 3813.

birui – stăpâni:
ms. 469: „{s}ă sui Dumnezău în {ce}ri, iară ce era în rai *biruiam* tot noi” (386^{v})
ms. 3813: „noi *stăpâniiam* raiul şi ce iaste în rai” (92^{r});

ms. 469: „Pururea bărbatul tău *să* te *biruiască*” (402^{r})
ms. 3813: „Pururea bărbatul tău *să* te *stăpânească*” (99^{v});

ciudesă – minune:
ms. 469: „Adame, vino aicea de vezi *ciudesă* mare” (388^{v})
ms. 3813: „Adame, vino până aici şi vezi *minune* mare” (93^{r});

[15] Vezi Gh. Chivu, E. Buză, A. Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, Bucureşti, 1992, s.v. *ladanum*.

[16] Cf. *ibidem*; DLR, s.v. *ladan*.

[17] Pentru textele slavone citate, vezi A. Pypin, *Памятники старинной русской литературы*, III, Sankt Petersburg, 1862, p. 5 şi 6. Pentru argumente recente conform cărora menționea aromatelor ar indica o proveniență creştină a scrierii; vezi R. Nir, „The Aromatic Fragrances of Paradise in the *Greek Life of Adam and Eve* and the Christian Origin of the Composition”, *Novum Testamentum* 46, 2004, p. 20–43; cf. M. De Jonge, J. Tromp, *The Life of Adam and Eve and Related Literature*, Sheffierld, Academic Press, 1997, p. 69–70; P.-B. Smit, „Incense Revisited: Reviewing the Evidence for Incense as a Clue to the Christian Provenance of the *Greek Life of Adam and Eve*”, *Novum Testamentum* 46, 2004, p. 369–375.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

conteni – opri:
ms. 469: „Şi-l *conteni* îngerul să nu spuie Evei” (384^{v})
ms. 3813: „şi l-*au oprit* îngerul să nu spuie Evei” (91^{r});

izbăvi – slobozi:
ms. 469: „atuncea ne *izbăvi* pre noi Dumnezău de diavolul acela” (399^{r}).
ms. 3813: „atuncea ne-*au slobozit* pre noi Dumnezău de diiavolul acela” (98^{r})[18];

împarte – desparte:
ms. 469: „inima m{ea... } *nu să împarte* d{…} tine” (391^{v})
ms. 3813: „inima mea *nu să desparte* de tine” (94^{r})

păsa – merge:
ms. 469: „*pasă* împotriva raiului şi plângi” (401^{r})
ms. 3813: „*mergi* tu împotriva raiului şi plângi” (99^{r})

prilăsti – înşela:
ms. 469: „nu asculta de nimea ca *să nu* te *prilăstească* iară” (396^{v})
ms. 3813: „ca *să nu* te *înşale* iarăş” (97^{r});

ms. 469: „mult să nevoiia *a* mă *prilăsti*” (398^{r})
ms. 3813: „Şi mult mă *înşela*” (97^{v});

ms. 469: „să temu foarte gândind că mă *va fi prilăstit* diavolul” (398^{v})
ms. 3813: „s-au temut foarte *să nu* mă *fie* cumva iarăş *înşelat*” (98^{r}).

rost – gură:
ms. 469: „Eu *rostul* meu deschiş” (388^{v})
ms. 3813: „Eu am deşchis *gura* mea” (93^{r})[19];

zapis – carte:
ms. 469: „Scrie-m zapis de la mâna ta” (394^{v})
ms. 3813: „Scrie-m carte cu mâna ta” (96^{r}).

În concluzie, analiza comparată a versiunilor care ilustrează prima traducere românească a *Vieţii lui Adam şi a Evei* demonstrează similaritatea profundă a ms. 469 şi 5054, datând din secolul al XVII-lea, respectiv al XVIII-lea, şi în ceea ce priveşte acest text. În comparaţie cu acestea, textele din ms. 1255 şi 3183 par a fi suferit diverse reformulări. Cum ms. 1255, 3183 şi 5054 provin toate din aceeaşi regiune, diferită de cea a ms. 469, rezultă că diferenţele de conţinut dintre ms. 469 şi 5054, pe de o parte, şi ms. 1255 şi 3183, pe de altă parte, nu sunt condiţionate regional. Cum ms. 3183 este aproape contemporan cu ms. 5054, iar ms. 1255 datează de la începutul veacului al XIX-lea, putem considera că reformulările sunt un fenomen tardiv în istoria primei traduceri româneşti, care nu se manifestă însă unitar.

[18] Ocazional, *izbăvi* apare şi în ms. 3813: „Doamne, să ne pocăim cumva, doară ne *va izbăvi* pre noi Dumnezău de diiavolul acesta” (96^{v}); cf. ms. 469: „Doamne, să ne pocăim cumva, doară Dumnezău ne *va izbăvi* pre noi de diavolul acesta” (395^{v}–396^{r}).

[19] În alte două situaţii, în ms. 469 se foloseşte termenul *gură*: „cum cutezi tu deşchide *gura* ta spre omul ce iaste făcut pre chipul lui Dumnezău” (402^{v}); „Cum cutezaş tu deşchide *gura* ta spre mâncare” (403^{r}). Aceiaşi termeni sunt folosiţi şi în ms. 5054 şi 3813.

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)

Modificările de conținut au ca rezultat diminuarea caracterului apocrif al *Vieții lui Adam şi a Evei*: anumite informații despre capacitatea vizionară a lui Adam, precum visul său profetic despre fratricidul lui Cain, sunt reduse (ms. 3813); şarpele nu mai este desemnat drept făptura pe care Dumnezeu ar fi iubit-o cel mai mult, înainte de păcatul protopărinților (ms. 1255); dialogul dintre personaje (Dumnezeu, Adam, Eva, diavol), care conferă un dramatism semnificativ scrierii, este transformat în vorbire indirectă şi dizolvat în narațiune (ms. 1255). În paralel, se îngobează motive noi, împrumutate din literatura canonică: conform textului celui mai tardiv, „pomul vieții" ar fi fost plăcut de Dumnezeu încă de la începutul lumii (ms. 1255); aceeaşi scriere capătă o valoare moralizatoare, prin integrarea unui detaliu care precizează că lipsa penitenței ar fi contribuit la excluderea lui Adam din rai. În aceste condiții, putem spune că versiunile cele mai târzii ale primei traduceri a apocrifului se caracterizează prin tendința de a înlătura anumite motive absente din scrierile canonice, dar care contribuiau la crearea profilului distinct al aporifului între alte scrieri despre Adam şi Eva. Urmare a acestui proces de „canonicizare", apocriful se apropie de scrierile edificatoare şi poate fi folosit pentru educația religioasă.

La nivel lingvistic, textele prezintă o serie de trăsături, dintre care unele au atras deja atenția cercetătorilor. Acestea ilustrează conservarea unor particularități, frecvente în limba secolului al XVI-lea, şi în veacul ulterior (2.*a*, *b*, *e*, *f*), variabilitatea normelor într-o anumită epocă a românei literare (2.*c*), stabilitatea lor de-a lungul românei vechi (2.*d*.), respectiv evoluția acestora, mai ales când privesc fapte lexicale (2.*h*). Confruntarea textelor româneşti cu originalul lor ne-a dat ocazia să arătăm că termenul românesc *ladan* are la bază un cuvânt slavon (2.*g*).

LA PREMIÈRE TRADUCTION ROUMAINE DE L'APOCRYPHE *LA VIE D'ADAM ET D'ÈVE*. LE RAPPORT ENTRE LES QUATRE VERSIONS

(Résumé)

Les différences entre les quatre manuscrits relevant de la première traduction roumaine de l'apocryphe *La Vie d'Adam et d'Ève* ne sont pas conditionnées par la région de la rédaction des textes. Certains textes tardifs présentent plusieurs reformulations par rapport au texte plus ancien. Ces reformulations ont pour résultat l'effacement de certains motifs qui individualisaient l'apocryphe par rapport aux autres textes relatifs aux protoplastes. Au terme de ce processus, l'apocryphe se rapproche de la littérature canonique et des écrits édifiants, susceptibles d'être utilisés dans l'éducation religieuse.

Au niveau linguistique, l'analyse a mis en évidence la stabilité ou la variabilité de certains traits morphologiques ou lexicaux du roumain de l'époque, et a apporté des éclaircissements concernant l'étymologie du mot *ladan*, qui connaît dans ce texte un de ses premiers emplois en roumain.

Cuvinte-cheie: *Viața lui Adam şi a Evei*, apocrif, traducere românească, română veche, variație morfologică, sinonimie.

Mots-clés: *Vie d'Adam et d'Ève*, apocryphe, traduction roumaine, roumain ancien, variation morphologique, synonymie.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
etimotin@yahoo.com

BDD-A20048 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:51 UTC)